

Tita Mikulaš

Diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest
(19. i 20. stoljeće)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Intervju s Brankom Vierdom

Branka Vierda

(foto: Inicijativa mladih za ljudska prava - Hrvatska)

Intervju s Brankom Vierdom

O Branki Vierdi:

Branka Vierda rođena je 1986. godine u Rijeci, odrasla je u Dubrovniku, živi i radi u Zagrebu. Diplomirana je pravnica, a pohađala je obrazovne programe Centra za ženske studije u Zagrebu i Auschwitz Instituta za prevenciju genocida i ratnih zločina. Kao studentica posebno se zanimala za područje ljudskih prava, a svoj aktivistički put započela je u Socijaldemokratskoj partiji i Forumu mladih SDP-a. Dobitnica je nagrade „Krunoslav Sukić“ za 2023. godinu, koja se dodjeljuje za promicanje sloboda i mirotvorstva, a uručuje ju Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek. Iste godine dodijeljena joj je i nagrada „Ordinary Hero“ Centra za postkonfliktna istraživanja iz Bosne i Hercegovine za aktivan i hrabar rad na promociji vrijednosti pravde, mira i pomirenja. Donedavno je obnašala funkciju programske direktorice Inicijative mladih za ljudska prava Hrvatske, u kojoj je stekla iskustvo u radu s mladima, tranzicijskoj pravdi i ostalim temama vezanima za ratove devedesetih.

Trenutačno ste nezavisna istraživačica, koji je bio vaš karijerni put?

U dvadesetima, kada sam se počela aktivistički angažirati, zanimala su me ljudska prava u nekom općenitijem smislu. Bila sam jako zainteresirana za to

da pravna znanja koristim u šire društvene svrhe – u borbi za ravnopravnost i egalitarno društvo. Tada sam slabo bila upoznata s radom civilnog društva u Hrvatskoj i činilo mi se da se značajnije društvene promjene mogu ostvarivati isključivo aktivnim angažmanom u političkoj stranci. To je glavni razlog zbog kojeg sam se 2006. ućlanila u SDP, stranku u kojoj sam provela 12 godina. Fokus mojih interesa i polja političkog angažmana mijenjao se tijekom godina pa sam se u jednoj fazi posebno fokusirala na teorijsko razumijevanje i praktični angažman u okviru ženskog pitanja, ženskih prava i rodne ravnopravnosti. Ukratko, u dvadesetima sam bila fokusirana na rad na poboljšanju statusa žena i mladih u društvu.

Po završetku Pravnog fakulteta počela sam volontirati u Documenti – Centru za suočavanje s prošlošću. Još dok sam studirala, znala sam da ću uložiti napore da se po završetku fakultetskog obrazovanja ne bavim pravom u, uvjetno rečeno, konzervativnom smislu. Htjela sam na neki način spojiti svoj politički rad sa svojom profesijom. Bilo mi je iznimno važno da se bavim doprinosom ostvarenju prije svega kolektivnih prava i prava ugroženijih društvenih skupina. U Documenti sam volontirala na programima monitoringa suđenja za ratne zločine i to je zapravo moj prvi ozbiljniji susret s nasljeđem 90-ih u smislu sistematičnog razumijevanja odnosa događaja iz prošlosti i sadašnjosti. Tijekom volontiranja uočila sam i da vrlo malo društveno relevantnih aktera pristupa razumijevanju ratova devedesetih na način koji nije duboko etnički polariziran, koji grčevito ne zatvara prostor za ikakav dijalog i koji praktički uopće ne govori o pomirenju i čuvanju sjećanja na sve civilne žrtve rata.

Čime se trenutačno bavite?

Trenutno se dominantno bavim istraživanjem vojnih operacija i ratnih zločina počinjenih devedesetih godina na ovim prostorima, analizom i razumijevanjem odnosa političkih i vojnih struktura u oblikovanju etno-nacionalističkih praksi te suvremenim reprezentacijama događaja iz ratne prošlosti. Posebno sam fokusirana na doprinos u oblasti analize ratnih zločina počinjenih nad civilima pripadnicima manjinskih skupina. Ti ljudi, naši sugrađani Srbi, ne postoje u društvenom sjećanju na devedesete – javni i politički prostor na spomen zločina hrvatskih snaga i civilnih žrtava srpske nacionalnosti je toliko afektivno nabijen da čini razgovor o cjelovitosti događanja tijekom ratova devedesetih praktički nemogućim. Želja mi je da svojim radom doprinosim boljem razumijevanju tih ratova i da utječem na smanjenje ksenofobije i mržnje među narodima koji puno toga dijele.

Isto tako, nadam se da dekonstrukcijom i razumijevanjem uzroka ratova na ovom području možemo utjecati na prevenciju budućih sukoba te pomoći zajednicama i u drugim ratnim zonama kojih na svijetu nažalost ne nedostaje.

Uz navedeno, aktivno surađujem s organizacijama civilnog društva i iz ostalih postjugoslavenskih država, jer je potpuno razvidno da proces rasta povjerenja i pomirenja među nekad sukobljenim etničkim zajednicama može uspjeti jedino ako je prioritetan ljudima i političkim liderima u regiji.

Koje je vaše mišljenje o hrvatskoj historiografiji koja se bavi 90-ima?

S obzirom na to da je moje temeljno obrazovanje pravničko, bez obzira na činjenicu da sam skoro deset godina duboko uronjena u razumijevanje, analizu i istraživanje događaja, uzroka i posljedica za ratove devedesetih, moji uvidi su u tom smislu ograničeni. Temeljem onoga s čime jesam upoznata, smatram da je hrvatska historiografija u pogledu analize događaja devedesetih vrlo „nervezna”. Opisujem ju tako jer je prisutna defanzivnost u kojoj se redovno utvrđuju „prave” i „jedine” istine koje pokazuju neki oblik njene nesigurnosti. Da se maknem od psihologiziranja historiografije – ono što je u dominantnom historiografskom prostoru dano o 90-ima naprosto nije cijeli činjenični korpus o onome što se zaista dogodilo, niti djeluje da postoje namjere da se takva praksa mijenja.

Mislite li da kao pravnica sudjelujete u razmontiravanju povijesnih ili nacionalnih mitova i što mislite o tome iz pravne perspektive?

Sreća u nesreći svih ratova koji su se ovdje dogodili tijekom devedesetih je u tome da je 1993. godine osnovan Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju. Mislim da je to bio jedinstven povijesno-politički trenutak u kojem je postojala jedinstvenost i suglasnost tijela Ujedinjenih naroda – Vijeća sigurnosti da se osnuje *ad hoc* tribunal koji će zločince privesti licu pravde, utvrditi činjenice o događajima tog razdoblja i žrtvama dati neki oblik zadovoljštine. Zahvaljujući tribunalu, ali i suđenjima pred domaćim sudovima mi danas imamo plahte i plahte sudskih spisa koje analiziraju događanja tijekom devedesetih, ali koje svojim pukim postojanjem ne mogu ostvariti pomirenje na ovim prostorima. Ono što se može jest to da se uvidi koji se tamo nalaze „prevode” na ne-pravnički jezik, da se čine široj javnosti dostupnima i razumljivima, a da oni koji su na pozicijama moći koriste te uvide za odgovorne i sveobuhvatne politike kojima će doprinositi izgradnji održivog mira. U tom procesu vidim ogromnu ulogu pravnika, ali i drugih stručnjaka u polju društveno humanističkih znanosti da utječu na odgovornije razumijevanje naše prošlosti.

Mnogi izvori za ratove devedesetih godina upravo su sudski spisi ili presude. Kako bi povjesničari mogli koristiti te izvore kao i cjelokupno nasljeđe Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju?

Sudjelovala sam u javnim raspravama i okruglim stolovima na kojima su neki povjesničari govorili o tome da sudske presude ne bi trebale predstavljati primarni historiografski izvor, da one same po sebi predstavljaju jedan specifičan oblik interpretacije i da su naprosto omeđene odrednicama i zakonitostima pravne znanosti. Iako one to jesu, mislim da je za povjesničare od jedinstvene vrijednosti arhivska građa tribunala, odnosno ogromne količine dokaznog materijala, primjerice iskazi svjedoka, različiti izvještaji, ratni dnevници, fotografije i sl. Iskreno mislim da određeni odmak prema analiziranju te građe i tog povijesnog perioda dolazi iz, ljudski razumljivog, ali znanstveno poraznog nedostatka želje da se istražuje i piše o recentnoj prošlosti zbog opasnosti koja proizlazi iz njene “kontroverznosti”.

U širem smislu možemo reći da se bavite tranzicijskom pravdom. Što to podrazumijeva? Što to znači u kontekstu Hrvatske koja je kao članica Europske unije u drugačijoj poziciji od onih sudionica ratova devedesetih koji se danas svrstavaju u tzv. Zapadni Balkan?

Tranzicijska pravda obuhvaća skup pravnih i ne-pravnih odnosno političkih procesa kojima se društva suočavaju s masovnim kršenjima ljudskih prava nakon perioda sukoba, represije ili diktature. Cilj tranzicijske pravde jest osigurati pravdu za žrtve, utvrditi istinu o prošlim zločinima i uspostaviti temelje za pomirenje i stabilnost u društvu. Često se tranzicijsku pravdu poistovjećuje samo s pravnim procesima, odnosno suđenjima za ratne zločine, no ona zahvaća puno šire. Primjerice, vrlo važan princip tranzicijske pravde je garancija neponavljanja, odnosno mjere koje država i njene institucije aktivno i kontinuirano poduzimaju (ili ne poduzimaju) da se zločini i kršenja ljudskih prava ne ponove. Garancija neponavljanja uključuje i napore države da se pomoću obrazovnih politika i programa o prošlosti uči na način koji je kritički, koji uzima u obzir različite perspektive, koji je utemeljen na činjenicama, koji je autorefleksivan i demokratski te koji je koncentriran na prevenciju.

Geopolitička pozicija Hrvatske je prilično zanimljiva, maknuta je iz političkog okvira Zapadnog Balkana, a ne možemo reći ni da je ravnopravni član tima srednjoeuropskih zemalja. Svakako, ako gledamo samo kroz prizmu nasljeđa ratne prošlosti, Hrvatska je neraskidivo vezana za postjugoslavenski prostor. Primjerice, učinkovita suđenja za ratne zločine nisu zamisliva bez međusobne suradnje tužiteljstava iz nama susjednih zemalja, prije svega tužiteljstva Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Izrazito je važno da je Hrvatska uključena u regionalne procese pomirenja, postkonfliktnog rada i tranzicijske pravde.

Uz to, potrebno je da Hrvatska iskustvo ratne prošlosti koristi na način da sustavno i kontinuirano utječe na prevenciju budućih sukoba ovdje i u svijetu. Isto tako, odgovornost je Hrvatske da članstvo u Europskoj uniji koristi kako bi izazove u suradnji i izgradnji povjerenja među nekad sukobljenim zajednicama postavila kao europski prioritet. Također, prošlost ovih „naših” ratova sastavni je dio i europske prošlosti – trebalo bi čelnike EU češće na to podsjetiti.

Ako pomirenje uzmemo kao ideal koji je nemoguće postići u cijelosti, kako je na taj proces utjecalo pismo Radislava Krstića Rezidualnom Mehanizmu u kojem on priznaje svoju ulogu u srebreničkom genocidu te taj zločin naziva genocidom?

Prvo mislim da je jako važno da kada govorimo o isprici i javnom priznanju počinjenja i odgovornosti za ratne zločine, razlikujemo osuđenike za ratne zločine i državne dužnosnike koji predstavljaju i govore u ime države. Njihove obveze i odgovornosti su različite pa je i potencijalni učinak takvih gesta različit.

Mislim da Krstićevo prihvaćanje odgovornosti za zločin genocida u Srebrenici može javnosti na ovim prostorima dati ili vratiti neki oblik povjerenja u učinkovit rad institucija. Na simboličkoj razini, Krstić je u procesu

odsluženja kazne prepoznao svoju odgovornost, prihvatio ju je i za nju se pokajao. Pročitati da se ratni zločinac kaje za genocid, daje prostor za nadu, nadu da on zaista žali. S druge strane, mislim da je šutnja koja je uslijedila nakon Krstićevog pokajanja i priznanja jako važna jer je, prije svega visoke državne dužnosnike, prisilila da se očituju o njegovim riječima. Takav tip pritiska na političke lidere, koji su na ovim našim prostorima duboko opijeni etno-nacionalizmom i daleko su od preuzimanja odgovornosti za političke odluke svojih prethodnika, nešto znači.

Njihova šutnja je, kako bi se to živopisno reklo, vrlo glasna jer po tko zna koji put otvara prostor razmišljanju i govoru o tome kakva i koja politika je stajala iza osmišljavanja i provođenja zločina genocida. Prema tome, opet smo dobili priliku tražiti od onih koji su u tim režimima sudjelovali ili danas takav režim podržavali da javno priznaju i da se ispričaju za sve zločinačko što je počinjeno.

S druge strane, odnosno na prvom mjestu, u svakoj fazi rada na procesima pomirenja, ne smiju se iz fokusa izgubiti žrtve, njihove obitelji, udruženja i predstavnici. Posebno je važno kako Krstićevo pokajanje doživljava Udruženje pokret „Majke enklava Srebrenice i Žepe”.

Koji su pozitivni, a koji negativni primjeri koji Vam padaju na pamet u kontekstu hrvatske kulture sjećanja?

Zadnja aktivistička akcija Inicijative mladih za ljudska prava, pozitivna javna intervencija postavljanja pomirljivih poruka na božićnom boru na glavnom trgu u gradu Zagrebu je pokazala na koji način se u javnom prostoru doživljavaju interpretacije devedesetih koje nisu u skladu s nacionalističkim mitovima. Negativno, burno, defanzivno, mrzilački i prijeteći.

Jedan od recentnih pozitivnih primjera, koji je i regionalno važan ali i nedovoljno vidljiv, je spomen ploča postavljena u znak sjećanja na Zagrepčane srpske nacionalnosti Aleksandru, Mariju i Mihajla Zeca koji su ubijeni u prosincu 1991. godine zbog nacionalističke mržnje. To je po mom saznanju jedina spomen ploča u Hrvatskoj koja komemorira civilne žrtve srpske nacionalnosti, a da sadržava i imena počinitelja. Mislim da je to jedan oblik komemorativnog iskoraka koji je nastao kao rezultat suradnje civilnog društva i nadležnih u gradu Zagrebu što mislim da je jedna neuobičajenost i pozitivan presedan.

Mogu li povjesničari u svojem radu mirovno djelovati, a da ne budu pristrani i kako?

Da, apsolutno mogu. Priča o nepristranosti ideološka je farsa. Ne postoji neki vakuum u koji možemo ili trebamo ući da bismo interpretirali društvena zbivanja. Ono što je važno jest da se čuva i ulaže u suštinski slobodna i autonomna sveučilišta kao i u ostale javne institucije koje će povjesničarima i povjesničarkama omogućiti sredstva i resurse potrebne da neovisno rade, ali i da njihov rad bude javno vidljiv, dostupan i argumentirano diskutiran u što širim javnim arenama. Na postizanju održivog mira svi moramo raditi.

U zadnjih deset godina na Sveučilištu u Zagrebu napisano je manje od 30 radova s ključnom riječju „Domovinski rat“.¹ Što mislite, zašto je to tako?

Ozbiljan rad, doprinosi i rezultati u humanističkom polju općenito, ne predstavljaju vladajućim nomenklaturama prioritet. Sve što tržišno gledano nije isplativo, postalo je nebitno i suvišno. U takvom surovom kapitalizmu koji se pod ruku drži s etnonacionalizmom, kritički pristup ratovima devedesetih nije dobrodošao.

Također, temeljem svojeg dugogodišnjeg iskustva u radu s mladima, mogu reći da svjedočimo jednoj zanimljivoj situaciji. Mladi koji su formalno obrazovani i progresivni u kontekstu primjerice ženskih prava, ženskog reproduktivnog zdravlja, okolišnih tema i prava, LGBT+ prava, nisu nužno progresivni na način da kritički promišljaju vrijednosti koje su vezane za njihov nacionalni ili etnički identitet. Isto tako, iskustva rata itekako su prisutna u obiteljskim traumatskim nasljeđima, a naša društva, kolektivno gledajući, nisu izliječena od onog što su prije tridesetak godina prošla. U takvom kontekstu, koji je tako emocionalno nabijen, nije za čuditi se da djeluje demotivirajuće za mlade znanstvenike i znanstvenice.

Koliko i kako kritičko promišljanje dominantnih narativa, kod studenata i mladih, može utjecati na suočavanje s prošlošću?

Mislim da jako puno. Studenti i studentice, njihov bunt, otpor, hrabrost, politička artikuliranost i snaga tijekom povijesti su bili pokretači pozitivnih društvenih promjena. Evo, upravo zahvaljujući studentima i studenticama Filozofskog fakulteta u Zagrebu i njihovom angažmanu 2009. godine danas još uvijek imamo besplatno visokoškolsko obrazovanje koje je uvjet da ono bude zaista dostupno svima.

Ako smo na to zaboravili sada možemo vidjeti koliko je ogromna snaga studenata i studentica po prosvjedima i blokadama u Srbiji. Puno toga leži upravo na generacijama koje tek stupaju u tzv. ozbiljni život – starije generacije su im stvarno ostavile prilično lošu situaciju. Mislim da živimo u jako teškim, nesigurnim, surovim i nepravедnim vremenima.

Jedino pozitivno u takvom društveno-političkom kontekstu je što se otvara snažna potreba za omasovljivanjem i internacionaliziranjem otpora. Važno mi se ovdje čini spomenuti poveznice između određenih društvenih procesa koji možda naizgled ne djeluju komplementarno, ali su zapravo vrlo povezani – to su tranzicijska i klimatska pravda. Obje, maksimalno pojednostavljeno, zahtijevaju nadilaženje nacionalnih granica u cilju ostvarenja šire i opće društvene pravednosti.

¹ U vrijeme provođenja intervjua taj je broj iznosio 23, a sada, nekoliko mjeseci nakon iznosi 27 pa sam se iz tog razloga odlučila za okvirnu brojku. Također radi se o broju koji je ograničen na Sveučilište u Zagrebu iz razloga što je na razini cijelog repozitorija (ZIR), tj. države, bilo teško filtrirati koji su radovi dosta vezani za temu „Domovinski rat“ zbog ograničenog pristupa u sam tekst. Nadalje, treba uzeti u obzir da se radi o diplomskim radovima pohranjenim na online repozitoriju što ne mora uključivati sve diplomatske radove napisane u tom periodu.

Splitsko županijsko odvjetništvo je podiglo optužnicu protiv Nedjeljka Obradovića, zapovjednika HVO-a. Koliko su važni domaći procesi i istrage u kontekstu ovoga o čemu govorimo, točnije koliko je bitno da svaka država istražuje „svoje“ odgovorne pojedince?

Intenziviranje napora u procesuiranju ratnih zločinaca neovisno o njihovom etnicitetu je test suštinskog razumijevanja i primjene onoga što razumijemo kao temelje ove države koja među ostalim počiva na vrijednostima vladavine prava, slobode, mirotvorstva i nacionalne ravnopravnosti. Je li riječ o (mr-tvom) slovu ustava ili temeljnim vrednotama, je li država demokratski zrela te kakvu ona sadašnjost i budućnost za svoje građane i građanke želi, živimo li u državi koja se želi ponositi ratnim zločincima, ili koja se želi distancirati od nasljeđa koje je zločinačko, pokazuje se i na pitanju procesuiranja „svojih“ odgovornih pojedinaca.

Što biste poručili studentima povijesti i općenito mladima rođenim nakon završetka rata u Hrvatskoj, bez vlastitog sjećanja na rat?

Nije mi ugodno da studentima dociram pa ću razmišljati iz pozicije što bi meni bilo korisno da mi je netko rekao dok sam studirala. Mislim da je jako važno da vjerujemo da je drugačiji svijet moguć i da se ne zavaramo sitnim privilegijama koje dobivamo spuštajući se niz dlaku svim sistemskim okolnostima u kojima živimo. Treba se stalno odupirati svim mogućim oblicima netolerancije, ksenofobije, mržnje i etno-nacionalizma jer u takvom kontekstu nema niti razvoja, niti slobode.

Zahvaljujem Branki Vierdi na ovom vrijednom i ugodnom intervjuu uz nadu da će biti jednako koristan i zanimljiv čitateljima.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici

Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva

Marko Perišić

Recenzenti

dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik

Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik

Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje

FF Press

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

d. o. o. Studio moderna

Naklada

Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>